

П.Павленко* (м. Київ)

ВЕРСІЯ ЕССЕЙСЬКО-КУМРАНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ ХРИСТІЯНСТВА: АРГУМЕНТИ «ЗА» І «ПРОТИ»

Ессеїство чи ессеїзм являє собою одну з найбільших і найавторитетніших течій передхристиянського іудаїзму. За текстами Флавія, ессеї, після фарисеїв і саддукеїв, були третьою «філософською школою» чи «сектою» в межах тогочасного іудаїзму.⁷³ Але якщо перші дві течії були відкритими до суспільства, не зацикленими на собі, то на противагу їм ессеї були, так би мовити, чимсь на зразок таємного ордену. І те, що назагал характеризувало ессеїв, то їхня віддаленість від людей, свідомо закритість, система жорсткого прийому в членство і строга віроповчальна дисципліна. І якщо в релігієзнавчій літературі пошуки витоків християнства в середовищі фарисеїв, не говорячи вже тут про саддукеїв, є непопулярними, то натомість ессеїська версія походження релігії Христа є доволі поширеною. Першими, хто схилився до подібної точки зору були англійські деїсти і французькі енциклопедисти (кін. XVII – XVIII ст.ст.). Пізніше ця версія була підтримана німецькими раціоналістами, особливо Вахтером та Штейдліном.

Дослідниками християнства «ще задовго до знахідок у печерах біля Мертвого моря висловлювалося припущення, що Ісус був близький до ессеїв і що християнство зародилося в їхньому ордені. Коли були оприлюднені головні кумранські манускрипти, ця гіпотеза, здавалося б, знайшла підтвердження. Спільність майна, братські трапези, нічні пильнування, месіанські тлумачення Біблії і, нарешті, віра в швидко загибель світу – все це неначе ріднить ессеїв і першохристиян. У тих й інших подібна термінологія. Слово *мевакер*⁷⁴, *наглядач*, відповідає християнському «єпископ». Кумраньці, як і учні Ісусові, називали себе «бідняками», «синами світла», «громадою Нового Завіту». В одній із їхніх книг зустрічається відомий євангельський вираз «бідні духом». Символіка двох світів

* Павленко П.Ю. – кандидат філософських наук, докторант Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

⁷³ Флавій Й. Іудейські старожитності XIII, 5, 9; XVIII, 1, 2.

⁷⁴ Тут і далі в цитаті курсив наш.

світла і темряви – характерна і для есейських і для новозавітних авторів».⁷⁵ І все ж, незважаючи на ряд уподібнень між есеїзмом і первісним християнством існує низка конкретних «але», які стоять на заваді проводити повне ототожнення між обома рухами, при чому, як на віроповчальному рівні, так і на рівні їхніх фундаторів.

По-перше, Ісус Христос чи Ісус з Назарету ніяк не може бути кумранським Вчителем Праведності вже на тій підставі, що перший був уродженцем коліна Іуди, а другий, оскільки був колишнім священиком і тлумачем закону, – священицького коліна Левія. А це суттєвий аргумент, оскільки Ісус, на відміну від Вчителя Праведності є Месією, а в Писанні ніде не сказано, що Месія буде левітом, бо ж він буде походити з іншого коліна – коліна Іуди, „з якого ніхто, - як зауважує автор Послання до євреїв, - не ставав був до жертівника. Бож відомо, що Господь наш походить від Юди, а про це плем'я, про священство його, нічого Мойсей не сказав” (Євр. 7:13-14).

По-друге, незважаючи на той факт, що окремими рисами проповідуване Ісусом Христом вчення дещо подібне до есейського, однак ніщо не може характеризувати Назарянина (з огляду на його життя і діяльність) як ту особу, яка є есеєм чи, принаймні, дотримується есейських законів життя. Головне, на що треба в цьому смислі звернути увагу, то винятково на те, що, на відміну від кумранітів-есеїв з їхнім надто закритим способом життя, яке регулювалося строгими нормами виконання статуту і відстороненістю навіть від іудейського суспільства, Ісус, а опісля і його учні, був у душі діаспорних іудеїв цілком відкритим до всіх людей (при чому не тільки до іудеїв, а й до язичників) і не зацикленим на офіційних нормах іудейського закону.⁷⁶ Дуже вдало це характеризує А.Мень. «Ідіть і навчіть всі народи», - говорить Христос, девіз же секти можна було б виразити словами: «Знищіть всі народи», бо вона вважала, що заблудлим немає ні помилування, ні спасіння».⁷⁷

Підкреслимо, що, по суті, одним з лейтмотивів ідеології есеїв є їх відверто високомірне і людиноненависницьке ставлення до всіх інших людей на світі, які кваліфікуються, як «люди шеолу (тобто смерті чи погибелі)». Приміром, у «Статуті громади» читаємо наступне: «Ось правила шляху для керівника в ці часи, для його любові разом з його ненавистю, *вічною ненавистю до людей шеолу*⁷⁸, скритним духом, щоб залишити їм майно і ручну працю, *точно рабові*, що володіє їм, і *біднякові перед володарем своїм*, і бути людиною, що ревнує про

⁷⁵ Мень А. История религии: В 7-ми т.- Т. 6.-

<http://www.amen.org.ru/bibliography/6tom/6tom.zip>

⁷⁶ Детальніше про кумранітів-есеїв див.: Старкова К. Литературные памятники Кумранской общины.- М., 1973; Тексты Кумрана. Вып. 1: Пер. с древнеевр. и арамейского.- М., 1971; Амосин И.Д. Рукописи мертвого моря.- М., 1961; Павленко П.Ю. Платон і християнство.- Біла Церква, 2001.

⁷⁷ Мень А. На пороге Нового Завета: От эпохи Александра Македонского до проповеди Иоанна Крестителя.- Глава двадцатая «Сыны Света»: Иудея, 135-63 гг. до н.э.- http://www.krotov.info/library/13_m/myen/1_7_gl_20.html

⁷⁸ Тут і далі курсив наш.

закон і його час для дня помсти, щоб виконувати волю (Бога) будь-яким рухом руки і у всьому підвладному Йому, як (Він) заповідав» (Статут громади IX 21-24). На підставі цього тексту кидається у вічі не лише ставлення есеїв до всього іншого людства, як до «людей смерті», а й зверхнє ставлення до них, як рабовласників до своїх рабів, як володаря до бідняка. І це при всьому тому, що самі кумраніти називали себе «бідняками», «жебраками» чи «бідними» (про цю їхню назву докладно ми будемо говорити нижче). У принципі, подібне ставлення до іновірців не було чимсь новим у межах іудаїзму. Навіть при поверховому прочитанні старозавітних текстів пробиває вкрай зневажливе ставлення євреїв до всіх інших людей, цебто до язичників (про це докладно було вище). Але щоб один єврей зневажав іншого лише за те, що той інакше розуміє приписи і настанови Тори – такого до часу есеїв іудаїзм ще не знав. Кумранські ж тексти дають нам зрозуміти, що есеї ненавиділи всіх, хто не був есеєм – будь він євреєм, а чи ж язичником.

По-третє, християнські громади, на відміну від есеїських, не мали духовенства і якщо й були серед них окремі члени, які були відігравали роль ідеологів чи місіонерів⁷⁹, але це не давало їм право вивищуватися над іншими, бо ж всі християни були рівними вже на тій підставі, що вони, як Церква, були одним тілом Христовим. Та й сам Спаситель, як то вже видно на підставі євангельських текстів не вивищував себе, а навпаки – навіть припинював.

По-четверте, в есеїв-кумранітів настільки розробленою була система різного роду заповідей і приписів, що це їх зближує можливо більше з фарисеями, а не з ранніми християнами, в яких нічого подібного не було й близько (принаймні про це нам нічого не говорять ні євангельські, ні ранньохристиянські тексти). «Деякі вчені розглядають есеїв, як гілку фарисеїв, що прагнула до досягнення вищого ступеню благочестя і слідувала строгим правилам святості і ритуальної чистоти, і вважають релігійні розпорядження в так званому Сувої Храму (чи «Храмовому сувої» (11Q Temple Scroll) – *П.П.*) законами громади есеїв.⁸⁰ Багато з цих розпоряджень розходить з Галахою, яку набагато пізніше розробили фарисеї, і позначені тенденцією до гранично обтяженого тлумачення законів Біблії ... В громадах есеїв практикувалося строге дотримання законів Тори, причому особливе значення надавалося ритуалам, насамперед, пов'язаним із суботою і законами святості і чистоти, які наказувалися кохенам у Книзі Левіт».⁸¹

⁷⁹ Згідно з апостолом Павлом, в Церкві були апостоли, пророки і вчителі. «І ви тіло Христове, а зосібна ви члени! А інших поставив Бог у Церкві поперше апостолами, подруге пророками, потретє учителями, потім дав сили, також дари вздоровлення, допомоги, управління, різні мови» (1 Кор.12:27-28).

⁸⁰ Між тим є й такі дослідники, які вважають, що есеїзм ніколи не мав нічого спільного ні з фарисеїзмом, ні взагалі з якоюсь іншою іудейською течією свого часу. До числа цих дослідників відносить себе і відомий радянський кумранознавець І.Амусін [Див.: Амусин И.Д. Находки у Мертвого моря.- <http://kazarzar.skeptik.net/books/amusin02.htm>].

⁸¹ Ессеи // Электронная Еврейская Энциклопедия.-

<http://www.eleven.co.il/?mode=article&id=11551>

Як висновує зі згадок Флавія і кумранських текстів, і як на цьому слушно зауважує А.Шик⁸², «у дотриманні Тори, і особливо суботи, вони були ще строгішими за фарисеїв»⁸³, тобто були навіть більш скрупульознішими за фарисеїв. Відомо, що закон не дозволяв ніякої роботи в суботу. Однак якщо тварина впала в яму, то на такий особливий випадок був передбачений виняток: дозволялося носити йому корм, щоб воно не загинуло, а чи ж взагалі надати йому необхідну допомогу, якщо воно страждає чи мучиться. Цей віроповчальний виняток євангельський Ісус часто наводив в якості аргументу, аби його не звинувачували в богохульстві, коли він зіцілював когось в суботу.⁸⁴ В есеїв же такого винятку не існувало і все було набагато суворіше. Так, в Дамаському документі читаємо: «Хай ніхто не допомагає отеленню худобини в день суботній. І якщо вона впаде в рів або яму, хай не витягує її в суботу» (Дамаський документ X, 13-14). Іншими словами, віроповчальні настанови есеїв здебільшого були навіть більш строгіші, ніж ті, які обстоювали фарисеї.

По-п'яте, на відміну від християн, які були відкритими до всіх людей і в центрі євангельської проповіді яких стояло вчення про каяття, звернуте передусім до всіх грішників⁸⁵, а відтак до всіх, бо ж, згідно з християнським віровченням, грішниками є всі люди, есеї плекали «вічну ненависть до людей шеолу⁸⁶» і на цій підставі приховували своє віровчення від усіх сторонніх. У Статуті громади читаємо: «Не слід сперечатися і вступати в тяжбу з людьми шеолу, але слід приховувати пораду Вчення (Тора) серед людей Кривди . І (слід) наставляти дійсним знанням і праведним судом тих, що обирають (правильний) шлях (або: обранців (правильного) шляху), кожного, згідно з його духом, згідно з плином часу, щоб ве[с]ти їх за допомогою знання. І так само (слід) умудряти їх дивними таємницями й істиною серед людей громади, щоб непорочно обходитися один з одним у всьому відкритому їм. Цей час підготувати шлях у пустелі і напоумити їх у всьому, що опиниться (потрібним) робити в цей час, і відокремитися від кожної людини, яка не відхилилася в своєму шляху від будь-якої Кривди. Ось правила шляху для керівника в ці часи, для його любові разом із його ненавистю, вічною ненавистю до людей шеолу, скритним духом, щоб залишити їм майно і ручну працю, точно рабу, що володіє ним, і бідняку перед володарем своїм, і бути людиною, що ревнує про закон і його часі для дня помсти, щоб виконувати волю (Бога) будь-яким рухом руки і у всьому підвладному Йому, як (Він) заповідав. І все, скоєне з ним, він бажає, як добровільну жертву, і, окрім волі Божої, не хоче (нічого)». (Статут громади IX, 16-24).

⁸² Александр Шик у серпні 2002 року входив у число членів американської експедиції під керівництвом доктора Рандалла Прайса, яка вела розкопки на передньому плато Кумрана.

⁸³ Шик А. Тайна глиняных сосудов // Вера и жизнь.- №6.- 1998.- http://www.lio.ru/cgi-bin/counter/count.cgi?from=vera&way=/download/vera/v_06_1997.zip

⁸⁴ Мт. 12:11-12; Лк. 14:5.

⁸⁵ Мк. 2:17.

⁸⁶ В російському перекладі – *людьми преисподней*, тобто «людьми підземелля», «шеолу», людьми, які призначені на погибіль.

До слова сказати, есеї, виокремлюючи себе з-поміж інших людей, які до них не належали і яких, як ми побачили, вони називали «людьми Кривди» чи «людьми шеолу», себе ж іменували «людьми жеребу Божого»⁸⁷. Нічого подібного християнство не обстоювало, при всьому тому, що християни себе називали «святими» чи «народом святих»⁸⁸, «родом вибраним». А не обстоювало тому, що однією з найголовніших заповідей християнства є «заповідь любові», за якою любити належить не свого одновірця, не представника одного з тобою племені чи етносу, а всіх без винятків. До християнства такої ідеї світ не знав. Натомість есеї у цьому сенсі трималися однієї із заповідей Декалогу про любов до ближнього, але розуміли її ще вужче, ніж її розуміли в іудейському середовищі, тобто у своєму вузькосектантському смислі. Більше того, сам Ісус здебільшого проповідував саме в середовищі тих людей, яких іудейське суспільство вважало пропащими, а це були, як відомо, здебільшого митники, різного роду злочинці, повії і навіть язичники, яких іудеї, як відомо, також вважали за грішниками і лише на тій підставі, що вони не були іудеями.⁸⁹

По-шосте, християни ніколи не «сортували» людей за принципом той здоровий – відтак потенційно наш, а той з фізичними вадами, літній чи надто старий, а тому це є підставою забороняти такій особі доступ до християнських громад назавжди. А в есеїв така дискримінаційна схема була зафіксована на віроповчальному рівні. «І кожен, уражений будь-якою людською нечистотою, хай не входить в збори цих. І кожен уражений цими (недоліками), так що не може тримати місце серед суспільства, і будь-який уражений щодо свого тіла: хворий ногами або руками, кульгавий або сліпий, або глухий, або німий, або (той), чийого тіла торкнулося псування таким чином, що помітно очам, або старий, що запинається (настілки), що не може триматися твердо серед суспільства – ці (ті, хто) хай не приходять, щоб з'явитися серед товариства іменитих людей, бо святі ангели в їхньому суспільстві» (Перше доповнення до «Статуту громади» під назвою «Дві колонки» II, 3-9).

Причому, якщо Закон і справді наголошував, що особа з фізичними вадами «не приступить, щоб принести хліб свого Бога», а відносилось це лише «до Аарона й до синів його»⁹⁰, то есеї це обмеження перенесли на своє товариство в цілому, чого Закон не передбачав робити, бо ж есеї не могли бути священниками вже на тій підставі, що не визнавали храмових жертв і перебували в опозиції до храмового священства.⁹¹ До слова сказати, апокрифічна *Євангелія від*

⁸⁷ Статут громади II, 2.

⁸⁸ Назва «народ святих» («народ Божих святих») зустрічається і в есеїв (Подячні гімни XI, 12).

⁸⁹ Мт. 9:10-11; Мк. 2:15.

⁹⁰ Лев. 21:16-24; Лев. 22:17-25.

⁹¹ Есеї вважали, що іудейське священство занастало Єрусалимський храм і саме на цій підставі вони назвали себе «Новим Завітом», бо ж «Старий Завіт» з Богом, на їхню думку, був зруйнований передусім ортодоксальними іудеями і перш за все самими священнослужителями. В цьому контексті зрозуміло стає й інша їх назва – «сини світла», на відміну від «синів темряви» чи «погібелі», під якими поставали всі ті ж ортодокси.

есеїв з цього приводу подає абсолютно протилежну картину, зауважуючи, що середовище, хоча й вже не тих традиційних есеїв, а вже есеїв-християни, складалося у переважній більшості якраз саме з «кульгавих, сліпих, покалічених».⁹²

Назagal ми не можемо відкидати той факт, що, попри традиційну закритість есеїського середовища від світу, воно могло якимсь чином готувати ґрунт для постання християнства, а пізніше, через колишніх своїх членів, які ставали християнами, і впливати на його оформлення, але все це будуть лише наші здогадки, оскільки конкретних свідчень щодо цього немає, та й самозаконсервованість есеїзму стоїть на заваді відшукувати такі шляхи можливих впливів. Все це будуть лише непрямі впливи, а тому виводити есеїзм у розряд фундаторів християнства буде доволі чималою натяжкою, а тим більше вважати взагалі, що християнство по суті є тим само есеїзмом, а чи ж прахристиянством у своїй основі. Ряд поданих нами кардинально відмінних позицій між обома рухами яскраво доводить це.

У цьому контексті виникає одне слушне запитання: якщо есеїзм був таким могутнім (а Флавій подає його першим у своєму переліку тогочасних іудейських сект чи шкіл), то чому про нього немає згадок ні в євангельських текстах, ні в Новому Завіті в цілому? Згадки про фарисеїв, саддукеїв, зелотів, іродіан та ін. є, а про есеїв ні слова. Це видається доволі дивним, що деякі дослідники і на одній цій підставі роблять свої висновки про те, що есеїзм і був отим первісним християнством і тому про нього (есеїзм) нічого не згадується в означеній нами християнській літературі.

«Ведучи гостру полеміку з фарисеями і включаючи в події саддукеїв, - зауважує М.Гребельський, - автор Євангелії (від Матвія – П.П.) не згадує зовсім третю, не дуже численну, замкнуту, але добре відому за часів виникнення Євангелій школу есеїв. Між тим саме ця школа за своєю ідейною спрямованістю, за тлумаченням канонічних книг іудаїзму, що увійшли згодом до Старого Завіту, найбільш близька поглядам, висловленим в Євангелії. Про це свідчать як згадані книги Йосифа Флавія, так і вже розшифрована частина рукописів, виявлених в 1946 році. Вони носять найменування "кумранських". Авторство цих рукописів

Принагідно зазначимо, що, хоч і не конкретно, але і християни вважали себе також «синами світла» (Еф. 5:8; 1 Сол. 5:4-5), Але якщо есеї весь зовнішній світ чи суспільство за межами громади називали «царством темряви», то християнство тут пішло далі – в ньому все земне постає, як «царство темряви» чи просто «темрявою» (Дії 26:18; Кол. 1:12-14; Еф. 6:12 також див.: Лк. 22:53).

⁹² «Навіщо йти нам додому, де ніхто нас не любить? Так говорили всі, і були вони *бідними, кульгавими, сліпими, покаліченими, жебраками, бездомними* (курсив наш – П.П.), що зневажаються у своєму нещасті, які народилися лише для того, щоб викликати жалість в домах, де вони знаходили притулок декілька днів. Навіть ті, у кого були і будинок і сім'я, говорили: Ми теж залишимося з вами. Бо кожен відчував, що слова того, хто пішов, зв'язали їх маленьку групу невидимими нитками. І відчували вони, що отримали нове народження» (Євангелія від есеїв 11:16-20).

приписують школі есеїв. Навряд чи автор Євангелії не знав про існування цієї школи. Але з якихось причин не зважив за потрібне про неї згадати».⁹³

Принагідно зазначимо, що М.Гребельський, досліджуючи Євангелію від Матвія, водночас приходять до цікавого висновку. «Зачинаючи роботу над Євангелією від Матвія, автор, безумовно, ставив перед собою завдання написати твір, що не суперечить книгам канону, відображає їх дух, короткий за викладом і доступний за змістом. У тлумаченні канонічних текстів автор дотримувався синтетичної концепції двох найбільш близьких йому за поглядами шкіл – есеїв і фарисеїв. Проте взаємна ненависть автора і фарисеїв привела до того, що фарисеї – не школа, а її представники – виведені в Євангелії в облік лицемірів... і негідників».⁹⁴

Безперечно, М.Гребельський має рацію, коли підкреслює, що есеї були «добре відомі за часів виникнення Євангелій», і на цій підставі виглядає дивним, що ні в Євангеліях, ні взагалі в християнському каноні немає й бодай якогось натяку про есеїв. І це на фоні того, що і про фарисеїв, і саддукеїв, та й навіть про більш незначні іудейські течії згадки там є? Водночас, дослідник, роблячи надто поверхові висновки з кумранських рукописів і підсовуючи на цій підставі есейство в розряд чи ненайголовніших підмурків виникнення християнства, приходять, по суті, до необ'єктивних результатів. Так, як видно з його тексту, він наголошує, що есейство «найбільш близька поглядам, висловленим в Євангелії» або зауважуючи, що євангеліст Матвій «дотримувався синтетичної концепції двох найбільш близьких йому за поглядами шкіл – есеїв і фарисеїв». Щодо фарисеїв – це факт беззаперечний, а от щодо есеїв, то це абсолютно безпідставний висновок, помилка, якої припускаються чимало дослідників, не вникаючи чи не знаючи суті ні організації первіснохристиянської громади, ні ранньохристиянського віровчення, ні основних положень проповіді Ісуса Христа.

Безумовно, подібні висновки не виникають на пустому місці. Як на нас, то вони провокуються здебільшого лише суто зовнішніми подібностями між есеями і християнами, але ця на перший погляд зовнішня подібність немає під собою надійної ідеологічної аргументації, яка б давала й справді визначати есейзм як ідейний чи віроповчальний фундамент християнства, не говорячи вже про проведення якоїсь тотожності між обома течіями.

Приміром, виходячи з того факту, що есеї називали себе «жебраками» чи «бідними», а також «простаками» і «немудрими» (очевидно в такий спосіб виокремлюючи себе від *таннаїв*, книжників чи законників, які були знавцями і тлумачами закону, але на думку есеїв, їхні знання були хибними), за бажання можна віднайти паралель з християнами, які і себе також, щоправда нечасто, але називали себе *евїонітами* чи *ебіонітами*⁹⁵, тобто «жебраками чи бідними»⁹⁶, а

⁹³ Гребельський М. Об авторе Евангелия от Матфея.- <http://nauka.relis.ru/cgi/nauka.pl?10+9709+10709136+html>

⁹⁴ Там само.

⁹⁵ Староевр. ׀׀׀׀׀ (׀׀׀׀׀) – буквально «жебрак», «нужденний», «бідний», «неімущий», «субогий».

також «немудрими»⁹⁷. «А Він (Ісус Христос – П.П.), звівши очі на учнів Своїх, говорив: Блаженні *убогі*⁹⁸, Царство Боже бо ваше» (Лк. 6:20). Або, як цю фразу подає Євангелія від Хоми: «Блаженні *бідні*, бо ваше – Царство Небесне» (Євангелія від Хоми 5:10).

Спаситель не просто називає своїх послідовників «бідними» чи «убогими», він прославляє їх за їхню бідність – станову, а чи ж добровільну. «Блаженні *убогі*, Царство Боже бо ваше», проголошує Ісус (Лк. 6:20). Ці слова Христа означають одне – щасливими можуть бути лише матеріально бідні, вбогі, бо ж вони не обтяжені цьогосвітніми клопотами із-за відсутності своєї власності. Це вже пізніше, коли перестала існувати первіснохристиянська комуна, коли не сталося Другого пришествя Христа за часу життя людей, які були його безпосередніми учнями і слухачами (а саме так був визначений Спасителем час його Другого пришествия), коли Церква з часом розрослася і стала впливовою в суспільстві релігійною силою, і передусім коли її членами вже ставали не так із-за світоглядних переконань, як з меркантильних інтересів і в числі цих меркантильних осіб були вже далеко не добровільні бідняки, а навпаки – доволі заможні люди, теза Нагірної проповіді Христа про «блаженство бідних» стала коробити слух і Церква з цього часу починає говорити про блаженство не фізичне, не матеріальне, а витлумачує це в суто духовному, образному сенсі. «А оскільки вона пустила надто глибокі коріння, щоб її можна було б просто ліквідувати, - зауважує К.Каутський, - то прийшлося обмежитися тим, що початкове розуміння намагалися послабити в душі компромісу».⁹⁹ Це добре відслідковується в тексті Євангелії від Матвія, де та ж само теза Нагірної проповіді подається у видозміненому якимсь християнським редактором вигляді: фраза «Блаженні *вбогі*, бо їхнє Царство Небесне» перетворюється тепер на Блаженні *вбогі духом*, бо їхнє Царство Небесне» (Мт. 5:3). «Отже, Нагірна

⁹⁶ З цього приводу знаходимо в апостола Павла один текст, в якому він можливо називає називає християн «убогими»: «І пізнавши ту благодать, що дана мені, - пише він, - Яків, і Кифа, і Іван ... подали мені та Варнаві правиці спільноти, щоб ми для поган працювали, вони ж – для обрізаних, тільки щоб ми пам'ятали про *вбогих* (тут і далі курсив наш – П.П.)... (των πτωχων (від πτωχος (ptochos) – П.П.))» (Гал. 2:9-10). Або в апостола Якова: «Послухайте, мої брати любі, чи ж не вибрав Бог *бідарів* цього світу за багатих вірою й за спадкоємців Царства, яке обіцяв Він тим, хто любить Його?» (Як. 2:5).

⁹⁷ «Дивіться бо, браття, на ваших покликаних, що небагато-хто мудрі за тілом, небагато-хто сильні, небагато-хто шляхетні. Але Бог вибрав *немудре* (тут і далі курсив наш – П.П.) світу, щоб засоромити мудрих, і немічне світу Бог вибрав, щоб засоромити сильне, і простих світу, і погорджених, і незначних вибрав Бог, щоб значне знівечити, так щоб не хвалилося перед Богом жадне тіло» (1 Кор. 1:26-29); «Ні в чому ніякого спотикання не робимо, щоб служіння було бездоганне, а в усьому себе виявляємо, як служителів Божих ..., як *убогі*, але багатьох ми збагачуємо; як ті, що нічого не мають, але всім володіємо» (2 Кор. 6:3-10); «Повідомляємо ж вас, браття, про Божу благодать, що дана Церквам македонським, що серед великого досвіду горя вони мають радість рясну, і глибоке їхнє *убозтво* збагатилось багатством їхньої ширости» (2 Кор. 8:1,2);

⁹⁸ Курсив наш.

⁹⁹ Каутский К. Происхождение христианства. - С. 309.

проповідь, одержуючи свою «нову», перероблену редакцію, тепер вже не обіцяє частку в Царстві Божому лише бідності, бо ж «вбогими духом» і «спрагненими праведності» можуть необов'язково бути лише бідні: ними, як відомо, можуть бути, без винятку, всі – і бідні і багаті. Буквальні слова Христа перетворюються Церквою на символи. Втім цей символізм водночас вступає в протиріччя з деякими місцями Євангелій, які залишилися незмінними.¹⁰⁰

До слова сказати, кумранський вираз «бідні (чи вбогі) духом» цілком відповідає євангельському «вбогі духом». Але якщо в ранніх християнських текстах, як ми вже наголосили, під «бідними» розумілися буквально *бідні* чи *вбогі* в матеріальному сенсі, тобто *неїмущі* і лише пізніше вони стали *бідними* в *духовному сенсі*, то в есеїв таки образно – «бідні *духом*» (1Q М XVI, 7). Навряд чи кому прийде в голову зауважувати на цій підставі, що в Матвія (5:3) блаженні бідні стали блаженними лише духом під впливом есеїзму. Між тим і така точка зору існує у переважній більшості серед тих дослідників, які абсолютизуючи подібність між кумранітами і ранніми християнами, надто апіорно все і вся у виникненні пов'язують винятково з есеїзмом. Це – по-перше.

По-друге, есеї і християни застосовували до себе назву «Новий Завіт». Це яскраво видно на підставі «Дамаського документу» (чи «Садокитського документу»), або, як повніше подається його назва перекладачами і видавцями «Новий Союз (Завіт) в землі Дамаска» (Див.: Дамаський документ XIX, 32 - XX, 12).

Ну а по-третє, за бажання можна вивести ідею про есеїське походження Ісуса Христа з тексту Євангелії від Марка (1:13). Читаємо: «І Він (Спаситель – П.П.) був сорок днів у пустині, випробовуваний від сатани, і перебував зо звіриною. І служили Йому Анголи». Примітним у цьому тексті є фраза «і перебував зо звіриною» («і перебував серед звірів»¹⁰¹) – в оригіналі «*καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων*»¹⁰². Справа в тім, що *звірами* якраз називали себе кумраніти (Коментарі на Книгу пророка Авакума (1Q рNab) 2:17).¹⁰³ Відтак виходить, що впродовж свого 40-денного посту Ісус насправді перебув не просто в пустелі, а саме в Кумрані – в середовищі кумранітів-есеїв. І ця версія про можливий зв'язок Назарянина могла б проходити, як поруч й інші, якби не існували інші тексти, які не те, що не підтверджують цих зв'язків, але повністю заперечують це.

Ці контраргументи, які, по суті, розбивають есеїську версію походження християнства ми віднайшли у праці відомого російського христолога Б.Деревенського «Ось Людина: Ісус Христос як історична особа». «Зв'язок Ісуса з есеями, - зауважує дослідник, - залишається допоки всього лише гіпотезою. У

¹⁰⁰ Павленко П.Ю. Платон і християнство.- Біла Церква, 2001.- С. 187-188.

¹⁰¹ Переклад Українського Біблійного товариства (УБТ) 1997 р.

¹⁰² Грецьк. *θηρίων* (*thēriōn*) – букв. «дика тварина», «звір», «твар».

¹⁰³ «[Бо злодійство твоє на Лівані обрушиться на тебе (самого) за винищення зляканих *тварин* (курсив наш – П.П.) потрясе тебе із-за крові людської, насильства над країною, містом і над усіма жителями» (1Q рNab 2:17).

будь-якому разі вся його публічна діяльність, вся його проповідь "при збіговиську народу" немов би протистоїть ізольованій і замкнутій поведінці есеїв. Окремі євангельські висловлювання, наприклад, Мт. 5:15, Мк. 4:21, Лк. 8:16, можна розцінити не інакше, як випаді проти есейства».¹⁰⁴

Аж і справді, прочитуючи ці зазначені євангельські тексти в контексті есейзму, виникає відчуття, що Ісус тут говорить саме про есеїв. «І не запалюють світильника, щоб поставити його під посудину, але на свічник, і світить воно всім у домі» (Мт. 5:15); «І сказав Він до них: Чи світильника приносять на те, щоб поставити його під посудину, чи може під ліжку? А не щоб поставити на свічнику?» (Мк. 4:21); «А світла засвіченого ніхто не покриває посудиною, і не ставить під ліжку, але ставить його на свічник, щоб бачили світло, хто входить» (Лк. 8:16). А поруч також: «Засвіченого світильника ніхто в шховок не ставить, ані під посудину, але на свічник, щоб бачили світло, хто входить» (Лк. 11:33).

І хоч Церква традиційно витлумачує ці висловлювання таким чином, що вони, мовляв, стосуються релігійного лицемірства взагалі, а конкретно тогочасних Христу лицемірів усіх мастей – передусім фарисеїв, саддукеїв, книжників і законників, все ж до жодної з цих категорій не можна віднести те (навіть якщо те було сказане образно), що вони своє «світло», тобто своє віровчення, ховали від людей. Жодна з перерахованих тут іудейських груп не те, що ніколи не приховувала свого віровчення, а навіть навпаки – ці якраз були відкритими до суспільства. Тільки одна течія, яка справді ховалася від людей і яка водночас ховала від них і «світло» свого віровчення – це були есеї. Більше того, можливий зв'язок Назарянина з есейством спростовують й інші його слова, а вони – це заклик до відкритого вселюдного проповідування: «Що кажу Я вам потемки, говоріть те при світлі, що ж на вухо ви чуєте проповідуйте те на дахах» (Мт. 10:27).

Відтак, якщо первіснохристиянська громада була відкритим суспільством, то есейська – закритим релігійним орденом із строгим «монастирським» законом. І в такій закритості, замкнутості і самозацикленості на собі, на своїй богообраності і вивищеності над усіма іншими людьми навряд чи можна відшукати щось справді подібне до християнського, не говорячи вже тут, що сам Ісус навряд чи чимсь міг бути подібним на есейського лідера, а чи ж людину, яка бодай колись мала якесь відношення до есеїв. Якщо й шукати в його житті й діяльності з якоюсь релігійною течією, то скоріше за все він здебільшого подібний таки на фарисея, аніж на есея.

Що стосується проблеми ототожнення Назарянина з кумранським «Вчителем Праведності» (а подібна постановка питання була доволі популярною серед радянських дослідників раннього християнства і кумранознавців), то тут треба зазначити, що кумранський вчитель, на відміну від Ісуса, не вмер мучинецькою смертю (принаймні, таку інформацію подає нам «Дамаський документ»). Більше того, «Вчитель Праведності» не те, що не подавав себе

¹⁰⁴ Деревенский Б. «СЕ ЧЕЛОВЕК»: Иисус Христос как историческая личность.- <http://www.relig-museum.ru/ecclesia/word/derew2.doc>

Месією, а й навіть не перебирав на себе окремі його повноваження і той Завіт, який есеї називали «Новим Завітом» і який був укладений з есеями, був лише тимчасовим і мусив тривати до пришествия Месії чи «Помазаника Аарона та Ізраїлю». «Ці спасуться в день покарання, а останні будуть віддані мечу, коли прийде помазаник (або: Помазаник) Аарона та Ізраїлю» (Дамаський документ Текст В. XIX, 10-11). «Н[е] вважатимуться в таємній раді народу і в записі його не будуть записані, з дня кончини Наставника (Вчителя Праведності – П.П.) громади (або: Єдиного наставника) і до постання помазаника (Помазаника) з Аарона і з Ізраїлю» (Дамаський документ Текст В. XIX, 35 - XX, 1). Цікавим у цих текстах є те, що Месія має подвійний титул.

То ж, що стосується порівняння есеїзму з християнством, то, як свого часу зауважив І.Амусін, «замість кумранської проповіді ненависті до ворогів раннє християнство проголосило своїм принципом загальну любов, у тому числі і до своїх ворогів».¹⁰⁵ І вже одне це суттєво відрізняло його не лише від есеїзму, а й загалом від інших тогочасних іудейських течій, які, попри окремі між ними віроповчальні відмінності, всі вони тією чи іншою мірою були такі проєврейськими організаціями і в політичному плані також.

Ну і насамкінець: якщо первіснохристиянська громада, як в цілому і все єврейство, жила за місячним календарем, то есеї мали свій – сонячний. А це також немаловажний штрих у з'ясуванні організаційно-побутових відмінностей між обома релігійними течіями.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Амусин И.Д. Находки у Мертвого моря.- <http://khazarzar.skeptik.net/books/amusin02.htm>
Ми вже тут не говоримо, що у кумранітів існував так званий Статут Війни, в якому «почудернацькому поєднуються міфологічні, апокаліптичні й есхатологічні уявлення про останню вирішальну сутичку сил світла і добра із силами темряви і зла... та реалістичне зображення деталей війни і військової справи – зброї, спорядження, прапорів, військового устрою, стратегії, тактики і так далі. В основі цього твору лежить дуалістичне вчення громади про поділ світу на «синів світла» (з якими члени кумранської громади ототожнювали самих себе) і «синів темряви» та про невідворотність рішучої боротьби між ними. Боротьба ця мислиться в космічному плані з участю в ній не лише людей, але й духів добра і зла, ангелів і сатани. І хоча результат цієї боротьби зрештою вирішений наперед на користь «царства світла», проте до цієї війни, на думку кумранітів, слід ретельно готуватися. Готуватися не лише шляхом духовного самовдосконалення, але і в суто військовому, практичному плані. Статут Війни присвячений ретельній і у всіх деталях продуманій підготовці до майбутньої вирішальної боротьби. Але він містить також детальний опис ходу і перипетій майбутньої війни» [Амусин И. Кумранская община.- http://www.krotov.info/history/01/mertvove/amusin_1.htm (Також див: Амусин И. Кумранская община.- Москва: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1983 або фотокопію книги на сайті <http://www.greeklatin.narod.ru>).

¹⁰⁶ Під час однієї з експедицій до Кумрану було знайдено щось на зразок сонячного годинника з можливістю урахування похибок тривалості світлового дня в різні пори року. Про це повідомляє один із членів такої експедиції А.Шик. «Ця спільнота людей жила за особливим календарем. Його часто описують як сонячний календар, на який дуже схожий цей (віднайдений експедицією – П.П.) маленький предмет. Знахідка унікальна. За можливості використання прилад дійсно можна вважати сонячним годинником. Його всюди можна було брати з собою. Важливо було, звичайно, встановити прилад

Безперечно, християнство не виникло на пустому місці. Постаючи і оформлюючись початково як одна з іудейських течій, воно увібрало в себе ряд рис і характеристик, притаманних для інших, існуючих до нього, а тепер – паралельно з ним течій. Тому віднаходження в ньому окремих, скоріше зовнішніх, ознак, притаманних для есеїзму, ще не означає, що ми мусимо вважати есеїзм фундаментом християнства. «Спроби встановити зв'язок між общиною есеїв Кумрана і Ісусом або Іваном Хрестителем робилися неодноразово. Але звістка Ісуса Христа знаходиться в різкій суперечності з аскетичним і обрядовим мисленням есеїв. Незважаючи на це домисли із цього приводу не припиняються й до цього дня».¹⁰⁷

Врешті-решт, первісне християнство із зрозумілих об'єктивних причин ніяк не могло бути ні за віровченням, ні організаційно абсолютно відмінним від чинних традицій і тих рухів, як існували в тому середовищі, в якому воно поставало і поширювалося. У цьому відношенні, як справедливо свого часу зауважував Е.Ренан, воно могло йти лише слідами іудейських течій чи «сект», заснованих на відлюдницькому способі життя. «Принцип комунізму був душою цих сект (есеї, терапевти), на яких і фарисеї, і саддукеї дивилися однаково несхвально. Месіанізм, який був у правовірних іудеїв суто політичний принципом, ставав у них принципом соціальним. ... (Відтак – П.П.) ці маленькі церкви, в яких, мабуть, небезпідставно передбачалося наслідування неопіфагорейських установ, думали встановити на землі Небесне Царство» за допомогою спокійного, урівноваженого, споглядального способу життя, що надає свободу кожному індивіду. «Ісус, відношення якого до есеїв тяжко встановити точно (*а схожість в історії далеко не завжди визначає собою ще й розуміння зв'язку*¹⁰⁸), у цьому відношенні був, без сумніву, їхнім братом. Спільність майна була деякий час правилом цієї нової громади. Скупість була

горизонтально, для чого в ньому було поглиблення, в яке наливалася вода, і він міг бути від'юстирований, як звичайний ватерпас. В отвір, розташований у центрі, вертикально вставлявся штифт, тінь якого служила годинниковою стрілкою. Циферблатом є три кільця з градуванням, яке ще можна розпізнати. Оскільки тривалість світлового дня залежно від пори року різна, то для чотирьох пір року були різні циферблати. Внутрішнє кільце використовувалося для визначення часу літом, середнє – восени і весною, а зовнішнє – взимку» [Шик А. Солнечные часы Кумрана // Вера и жизнь.- №6.- 1998.- http://www.lio.ru/cgi-bin/counter/count.cgi?from=vera&way=/download/vera/v_06_1998.zip].

¹⁰⁷ Шик А. Кумран: открытием нет конца! // Вера и жизнь.- №1.- 2004.- http://www.lio.ru/cgi-bin/counter/count.cgi?from=vera&way=/download/vera/vera_2004-01.zip
Скажімо, «в кінці липня 2002 року ізраїльські археологи почали пошуки не відкритих доти печер. У пошуках використовувалася найсучасніша радарна система, проникаюча в шари гірської породи. Цей пошук не увінчався успіхом. Але за межами Кумранського могильника була знайдена гробниця. Виявлений у ній труп видавався світовою пресою за останки Івана Хрестителя. Керівник групи д-р Маген Броші рішуче відкидав цю версію, вважаючи гробницю за останній притулок бедуїна XVIII століття. Античні могили Кумрану розташовані в напрямку з півночі на південь. Поховання ж бедуїнів останніх століть, навпаки, спрямовані у бік Мекки» [Там само].

¹⁰⁸ Курсив наш.

головним гріхом; однак, слід відзначити, що "скупість", до якої християнська мораль була такою строгою, тоді була простим почуттям прив'язаності до своєї власності. Першу умову для того, щоб зробитися досконалим учнем Ісуса, складало те, щоб продати своє майно і роздати гроші бідним. Ті, кого така крайність лякала, не мали доступу до громади. Ісус часто повторював, що той, хто знайшов Царство Боже, повинен купити його ціною всіх своїх багатств, оскільки при цьому він лише вигравав^{109, 110}».

Підсумовуючи все вищезазначене про есеїзм, можна висновити наступне: дарма шукати в одному есеїстві, терапевтизмі чи кумранізмі ідейні коріння походження християнства. Безперечно, окремі подібності віднайти таки можна, але ці окремі подібності, по-перше, не розкривають нам всіх механізмів постання, залишаючи поруч з собою масу нез'ясованих обставин (і не лише на рівні одного його засновника), по-друге, подібна ідеалізація есеїзму як головного ідеологічного фундаменту християнства виглядає несправедливо вже з огляду на те, що в горнилі тогочасного іудейського релігійного комплексу, поруч з есеїзмом, гартувалися й інші, і також окремими рисами подібні до християнства течії. Тому, як це підкреслює С.Рузер, «зародившись в надрах палестинського єврейства, християнство випробувало на первинному етапі свого існування вплив різного єврейського перебігу періоду кінця Другого храму, в тому числі груп, близьких за своїми переконаннями до кумранської громади (*Флуссер*¹¹¹). Потім, в перші декілька десятиліть після зруйнування Храму, християнство формувалося

---

¹⁰⁹ Ісусова проповідь була спрямована, перш за все, до соціальних низів, до простолюду (Мт. 9:36; Мк. 6:34). Подібно до есеїв, Спаситель закликав до того, щоб люди залишали свої родини і помешкання, щоб відмовлялися від усього «мирського», від усього, що тримає їх у цьому світі (Мт. 19:28-29; Мк. 10:29-30; Лк. 18:29-30). Він стверджував, що багатим дуже важко потрапити в Царство Небесне (Мт. 19:21; Мк. 10:21; Лк. 18:22) тому, що вони вже отримали свою втіху тут, у цьому світі (Лк. 6:24). Але оскільки істинна втіха, істинне щастя лежить за межами земного, то єдиним прятунком для багатіїв може бути лише відмова від свого багатства і жертва його бідним (Мт. 19:21; Мк. 10:21; Лк. 18:22). «Сама ж громада, яку очолював Ісус, жила за комуністичним принципом. Вона існувала за рахунок подаянь, а також за рахунок внесків, які передавали громаді нові її члени (Лк. 8:3; пор. Дії 4:34-37; 5:1-4; Еус.Н.Е.ІІ.17:6). Для того, щоб підтримувати майнове рівноправ'я, в громаді був вибраний скарбник (Ін. 12:6). Але на відміну від есеїв, які також жили за комуністичними законами, Ісус відкидав матеріальне виробництво (Лк. 9:62; 12:22-33), вважаючи, що роботою є тільки проповідь і зцілення хворих (Лк. 9:2; 10:2). Він вважав, що будь-яка благочестива людина повинна нагодувати Його і Його учнів, бо працюючий гідний прожитку (Мт. 10:10; Лк. 10:7). Не дивлячись на те, що школа Ісуса не займалася ніяким ремеслом, вона, подібно до есеїв, заробляла стільки грошей, що, ймовірно, могла навіть поділитися з тими, що мають потребу (Ів. 13:29)» [Хазарзар Р. Сын Человеческий.- <http://www.barnascha.narod.ru/arc/barnasch.zip>].

¹¹⁰ Ренан Э. Жизнь Иисуса.- СПб., 1906.- С. 163.

¹¹¹ Флуссер Д. Иисус.- М., 1992 (або: Flusser D. Jesus.- Jerusalem; Magnes Press, 1997). Також див.: Flusser D. Judaism and the Origins of Christianity.- Jerusalem, 1988; Flusser D. Hishtaqfutan shel emunot meshihiyot yehudiyot be-nazrut ha-qeduma (Переломлення єврейських месіанських вірувань в ранньохристиянських традиціях) // Meshihiyut veskhatologiya (Месіанізм і есхатологія).- Jerusalem, 1984 (іврит).

паралельно рабиністичному нахилу іудаїзму в рамках полемічного діалогу з останнім (Юваль¹¹²)».¹¹³

«Таким чином, ессенізм, - зауважує російський есеєзнавець К.Чемена, - немовби оповитий "таємничим покровом", являє собою для вчених дослідників, так би мовити, гнучку речовину, з якої кожен на свій розсуд міг ліпити фігуру, не побоюючись бути викритим з цілком вагомими підставами в протиісторичному і тенденційному поводженні з предметом».¹¹⁴ Так воно було в XIX ст., коли цей дослідник писав книгу і коли світ покладався лише на суто античні повідомлення про есеїв і терапевтів, і передусім на інформацію з Флавія і Філона; так воно є, на превеликий жаль, і зараз, коли ми вже, здавалося б, володіємо набагато повнішою інформацією, отриманою безпосередньо від самих есеїв, тобто з есейських чи кумранських текстів.

Як на нас, то відкриття кумранських рукописів, якщо й кинуло жмут світла на есеїзм, його віровчення, уклад життя громади і навіть на історію, то у випадку з дослідженнями, присвяченим з'ясуванню витоків християнства, історичності постаті Ісуса Христа, існуванню первіснохристиянської громади ще більш заплутало їх. Так, ряд вчених, зокрема радянських, після знайомства з кумранськими текстами різко і тенденційно стали чомусь підтягувати витoki християнства до есейського «стандарту», а постать самого Назаряна – до «Вчителя Праведності».¹¹⁵ Ми ж вище вже довели, що подібні спроби є всього-

¹¹² Приміром див. статті І.Юваль «Ha-poshim al shte ha-seifim: ha-haggada shel pesah we-ha-pasha ha-nozrit» (Пасхальна Агада та християнська Пасха) // Tarbiz.- 1996.- № 65.- Р. 5-28 (іврит), «Ha-nakam we-ha-qelala, ha-dam we-ha-alila - me-alilot qedoshim le-alilat dam» // Zion.- 1993. № 58.- Р. 33-90 (іврит), Yuval I.J. Itzhak Baer and the Search for Authentic Judaism // The Jewish Past Revisited: Reflections on Modern Jewish Historians.- London: New Haven, 1998.- Р. 77-87.

¹¹³ Рузер С. Иудаизм и христианство в израильских гуманитарных исследованиях: модели интеракции.- <http://www.jcrelations.net/ru/-item=1619.htm> (також див.: Рузер С. Иудаизм и христианство в израильских гуманитарных исследованиях: модели интеракции // Вестник Еврейского Университета.- 1999.- № 1 (19).- М.-Иерусалим.- С.178-193). Зазначимо принагідно, що дослідження єврейського коріння християнства, так само як й інших питань, що стосуються відносин двох релігій, давно провадяться в Ізраїлі фахівцями, які працюють в різних галузях іудаїки: історія єврейського народу, єврейська релігійно-філософська думка та ін. У 1968 році в Єрусалимському університеті створюється кафедра релігієзнавства, значна частка дослідницької діяльності якої зосереджена на питаннях взаємовпливу іудаїзму і християнства.

¹¹⁴ Чемена К.А. Происхождение и сущность Ессейства. Опыт историко-критического исследования.- Черкассы, 1894.- С. 10.

¹¹⁵ Див.: Лившиц Г.М. Кумранские рукописи и их историческое значение.- Мн., 1959.- С. 50-51; Заборов М. "Сыны света" и "Новый завет".- М., 1963.- С. 42; Стучевский И.А. Восточные корни мифа о Христе.- М., 1958.- С. 39; Каждан А.П. Происхождение христианства и его сущность.- М., 1962.- С. 48; Каждан А.П. От Христа к Константину.- М., 1965.- С. 210; Ковалев СИ., Кубланов М.М. Находки в иудейской пустыне.- М., 1964.- С. 82-85; Лившиц Г.М. Кумранские рукописи и их историческое значение.- Мн., 1959.- С. 52; Лившиц Г.М. Происхождение христианства в свете рукописей Мертвого моря.- Мн., 1967.- С. 192; История древнего мира. Часть II. Греция и Рим / Под ред. А.Г. Бокшанина.-

на-всього штучними, є прагненням видати бажане за дійсне. Кардинальна відмінність у базових положеннях віровчень, в організації життєвого укладу обох громад, у стилі самого проповідування є докорінно відмінними. Тому помилково шукати сьогодні есеїський слід у християнських витоках. Назагал, нічого такого спільного між есеїзмом і християнством не існує, щоб його (есеїзм) прямо можна було б подавати якщо не протохристиянством, то джерелом зародження християнського віровчення.

І.Гаюк* (м. Львів)

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРШОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ ХРИСТІАНСТВА

Теорія Хаосу лауреата Нобелівської премії 1977 р. І. Пригожина дозволяє розглядати будь-яку релігійну систему як дисипативну структуру, розвиток якої відповідає провідним характеристикам хаотичних систем. Одразу зазначимо, що дисипативними структурами називають системи, активність яких породжує хаос, що руйнує існуючий порядок і, водночас, є основою для виникнення самоорганізації та порядку вищого рівня. Сучасні наукові дослідження довели всезагальність нелінійних (хаотичних) систем, показали, що ізольованих систем у світі не існує взагалі - все є взаємопов'язаним. Це повною мірою відноситься й до розвитку релігійних систем.

Якщо Хаос є джерелом виникнення релігії, то Принцип Логосу обумовлює існування всіх форм релігійних систем. Він діє через:

- мову як найважливіший формотворчий та формозберігаючий чинник релігійних систем;
- Державу як найповніше втілення Принципу Логосу, вплив якої, особливо в християнстві, є одним з визначальних чинників формування й розвитку релігійних систем;
- лінійно-висхідний час як фактор становлення сучасної цивілізації Логосу;
- особистість як концентроване втілення (поєднання) Принципів Хаосу і Логосу; вона ж є основою та умовою реалізації ймовірності тієї чи іншої події та джерелом еволюції будь-якої соціальної системи, тобто, еволюції як такої [Пригожин І., Стенгерс І. Время, хаос, квант. К решению парадокса времени. - М., 2001. - С. 47-48].

А.Тихий вважає, що упорядкованість світу вкорінена у "первісній, першопочатковій глобальній єдності Буття, яка (авт.- на рівні проявленому)

М., 1982.- С. 363-364; История Древнего Рима / Под ред. В.Я. Кузищина.- М., 1981.- С. 285-287; История древнего мира. Древний Рим / Под ред. А.П. Бадак, И.Е. Войнич, И.М. Волчек.- Мн., 1998.

* Гаюк І.Я. – кандидат філософських наук., старший науковий співробітник Львівського музею історії релігії.